

การจัดการความรู้จากห้องเรียนสู่ชุมชน : การบูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนา ความสามารถในการคิดของเยาวชน

**Knowledge Management from Classrooms to
Communities: The Integration of Sufficiency
Economy in to Local Wisdom in Order to
Develop Youth's Thinking Ability**

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย

บทคัดย่อ

การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์คิดสังเคราะห์คิดบูรณาการคิดอย่างมีวิจารณญาณและคิดสร้างสรรค์ เป็นการออกแบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงและลงมือทำจริงจากชุมชนที่มีมิติการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผู้เรียนเก็บรวบรวมความรู้และนำมาบูรณาการเข้ากับกิจกรรมซึ่งประกอบด้วยการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การจัดการความรู้ในชุมชน การถอดความรู้และประสบการณ์จากชุมชน กระบวนการเรียนรู้ “การคิดอย่างเป็นระบบ” และสุนทรียสนทนา แต่ละกิจกรรมมีโจทย์คำถามแบบอันทันทีให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบด้วยวิธีการคิดแบบต่างๆ การพัฒนาโจทย์คำถามเริ่มด้วยการฝึกการคิด ทีละแบบจากนั้นคิด

แบบผสมผสาน คิดเป็นวงจร และคิดอย่างเป็นระบบ โจทย์คำถามมีลักษณะที่เชื่อมต่อกันเป็น Jigsaw มีการบูรณาการ และเพิ่มความสลับซับซ้อนมากขึ้นตามลำดับของกิจกรรม วิธีการดังกล่าวนอกจากนำผู้เรียนให้คิดอย่างเป็นระบบได้แล้ว ยังส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งไม่เพียงได้เรียนรู้ชุมชนและคนอื่น หากแต่ผู้เรียนยังได้เรียนรู้ตนเองจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นอีกด้วย

คำสำคัญ : การจัดการความรู้ การบูรณาการ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสามารถในการคิด

ABSTRACT

The development of analytical thinking ability, synthesis thinking, integrative thinking, critical thinking and creative thinking of youth was designed to help learners get direct experience and had to do real practice in the community that lived under sufficiency economy philosophy and its local wisdom. The learners collected these knowledge and integrated them into the activities consisting of the development of achievement motivation, collaborative learning, knowledge management in community, knowledge and experience extraction from the community, learning process “systematic thinking” and dialogue. Each activity had subjective test for learners to practice each type of thinking ability as mentioned above. The development of tests started with practicing each type of thinking ability, the mix of all types of thinking ability and systematic thinking ability. The questions were linked to each other as jigsaw as they were integrative and the questions would be more complex in each activity. Apart from helping learners to develop systematic thinking, this method also enhanced learning process among learners themselves, the community and related organizations. Learners could learn not only from the community and others but also they could understand themselves through interacting with others.

Keyword: Knowledge management, integration, sufficiency economy philosophy, local wisdom and thinking ability

คำนำ

หนึ่งทศวรรษของการปฏิรูปการศึกษา คุณภาพของผู้เรียนในทุกระดับยังไม่สามารถตอบโจทย์ของสังคม การจัดการเรียนการสอนยังไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ผู้เรียนยังคิดไม่เป็น ผู้สอนยังไม่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนในฐานะที่มีบทบาทหลักในกระบวนการจัดการเรียนรู้ และการจัดการศึกษายังแปลกแยกจากสังคม ดังผลการวิจัยเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ของหน่วยงานต่างๆ ที่พบว่า มีหลายเรื่องยังเป็นปัญหาต้องเร่งพัฒนาและปรับปรุง โดยเฉพาะประเด็นคุณภาพการศึกษาด้านความสามารถในการคิด อาทิ รายงานสรุปผลการดำเนินงาน 9 ปี ของการ

ปฏิรูปการศึกษา(พ.ศ.2542-2551)ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ (2552) สรุปได้ว่า ผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดสร้างสรรค์และคิดไตร่ตรองเพียงร้อยละ 10.4 สำหรับปัญหาการดำเนินงานพบว่าการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน เน้นการท่องจำ ไม่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง ทำให้ผู้เรียนเบื่อ การเรียน ไม่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ไม่เน้นการฝึกภาคปฏิบัติ และไม่เน้นการฝึกให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินของสำนักงานมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน)(2552) ซึ่งได้ทำการประเมินสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลที่ได้จากผลการ ประเมินความรู้มาตรฐานที่ 4 ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ประเมินผู้เรียนด้านความสามารถในการ คิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจรณ์ญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์ พบว่า ส่วนใหญ่จะไม่ผ่านมาตรฐาน หรือแม้แต่ ผลการประเมินระดับอุดมศึกษาบางส่วน ผู้สำเร็จการศึกษา ยังไม่มีคุณภาพตามที่คาดหวัง การจัดหลักสูตร การเรียนการสอนขาดการเน้นฝึกภาคปฏิบัติและการ เชื่อมโยงกับการทำงาน ทำให้กำลังคนที่ผลิตขาดคุณลักษณะที่สำคัญบางประการ เช่น การคิด วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การแก้ปัญหาในการทำงาน เป็นต้น

ผลการศึกษาข้างต้นไม่อาจปฏิเสธได้ว่าคุณภาพของผู้เรียนด้าน “ความสามารถในการคิด” มีความอ่อนแอตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อเนื่องมาจนถึงระดับอุดมศึกษา จึงเป็นเรื่องที่ จะต้องปฏิรูปการเรียนการสอนกันอย่างเข้มข้นต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้เรียนก้าวผ่านการ ศึกษาขั้นพื้นฐานไปสู่ระดับอุดมศึกษา ผู้สอนในระดับดังกล่าวจำเป็นต้องหาวิธีการบ่มเพาะ เพื่อ พัฒนาผู้เรียนให้มีความสมรรถนะที่สัมพันธ์และสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการ แก้ปัญหา การวิเคราะห์ การบูรณาการ การสร้างสรรค์ และการประเมิน

ดังนั้น การปรับกลยุทธ์การเรียนการสอนและการวิจัยเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิด ของผู้เรียนควรคำนึงถึงกรณีศึกษาที่เป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นสิ่งที่อยู่ในชีวิต อยู่ในชุมชน หรือเป็นวิถี ที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้และเผชิญเมื่ออยู่ในสังคม ดังที่ ประเวศ วะสี (2552) กล่าวโดยสรุปว่าการศึกษา ต้องเอาชีวิตเป็นตัวตั้งเพราะชีวิตนั้นมีความละเอียดอ่อนเชื่อมโยงทั้งภายในและภายนอก ตลอดจนเชื่อมโยงกับสังคมและสิ่งแวดล้อม

การวิจัยนี้มุ่งค้นหาความสำเร็จ (Good Practices) ด้านกระบวนการเรียนรู้การคิดและคิด อย่างเป็นระบบของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา คำตอบที่ได้จากการวิจัยดังกล่าวนำไปสู่ผลลัพธ์ (Outcome) ทั้งด้านคุณภาพและด้านปริมาณ ด้านคุณภาพคือผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเอง (Self-regulating) ให้เป็นบุคคลคุณภาพของสังคมทั้งศักยภาพในการเรียนรู้ ศักยภาพในการแข่งขัน และศักยภาพในการ อำนวยประโยชน์ต่อสังคมโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการคิดที่มีประสิทธิภาพ สำหรับด้านปริมาณ คือ นวัตกรรมซึ่งประสบความสำเร็จด้านกระบวนการเรียนรู้การคิดอย่างเป็นระบบของผู้เรียนที่เชื่อมโยง กับวิถีชุมชนซึ่งน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการ ขยายผลนวัตกรรมสู่ผู้สอนระดับอุดมศึกษาเพื่อเป็นแนวทางและตัวอย่างในการบูรณาการ “การคิด” เข้าไป ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ในขณะเดียวกัน ผู้เรียนได้รับประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม จากการ บูรณาการกระบวนการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว ซึ่งไม่เพียงนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือการ ประกอบอาชีพในอนาคต หากยังนำไปเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

วิธีการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย ประยุกต์ใช้เครื่องมือและวิธีการหลายอย่างคือ การจัดการความรู้ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันด้วยการปฏิบัติ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ และวิธีการวิจัยปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลง แหล่งความรู้ที่เป็นกรณีศึกษามี 2 แห่ง ได้แก่ ชุมชนท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ และชุมชนเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา หน่วยการวิเคราะห์ คือ ผู้เรียนระดับปริญญาตรีที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม ระดับการวิเคราะห์ให้ความสำคัญทั้งระดับกลุ่มและระดับปัจเจก ระดับกลุ่มมุ่งค้นหากระบวนการเรียนรู้ที่เป็น Good practices ด้าน “การคิด” ระดับปัจเจกเน้นวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงจากภายในซึ่งผู้เรียนแต่ละคนได้สะท้อนตนเอง(Reflexivity) ออกมาว่ามีการเปลี่ยนแปลงภายในตน(Self) อย่างไร หลังจากปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตามกระบวนการวิจัยครบถ้วนแล้ว กลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีทั้งหมด 3 กลุ่ม รวมจำนวนทั้งสิ้น 41 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง 2 กลุ่ม คือ คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำนวน 3 คน และเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา จำนวน 9 คน รวม 12 คน ผู้นำด้านภูมิปัญญาของท้องถิ่นจากชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำนวน 4 คน และในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา จำนวน 5 คน รวม 9 คน ส่วนอีก 1 กลุ่ม เป็นผู้เรียนระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 2 มหาวิทยาลัยทักษิณที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 20 คน ได้แก่ นิสิตวิชาเอกภาษาไทย วิชาเอกภาษาอังกฤษ วิชาเอกสังคมศึกษา และวิชาเอกการวัดและประเมินผลทางการศึกษา โดยมีกิจกรรมกระบวนการทั้งหมด 6 กิจกรรม ดังนี้ การพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การจัดการความรู้ในชุมชน การถอดความรู้และประสบการณ์ กระบวนการเรียนรู้การคิดอย่างเป็นระบบและกิจกรรมสุนทรียสนทนา “สะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากภายใน”

ผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาความสำเร็จด้านกระบวนการเรียนรู้การคิดอย่างเป็นระบบของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา ปรากฏผลการศึกษที่สำคัญ ดังนี้

การพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เป็นการผสมผสานระหว่างมุมมองด้านมนุษยศาสตร์ที่เน้นการให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ การเรียนรู้ที่จะให้ความรักและความเข้าใจผู้อื่นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบกับมุมมองด้านจิตวิทยาที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ โดยคำนึงถึงพัฒนาการทางจิตใจและพัฒนาการทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยนำมาประยุกต์เข้ากับกระบวนการเรียนรู้โดยมุ่งให้ผู้เรียนสร้างแรงจูงใจให้เกิดแก่ตนเองเพื่อเดินทางสู่เป้าหมายหรือความสำเร็จอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และมีความเชื่อมั่นในตนเอง กิจกรรมนี้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างเท่าเทียมกันโดยเชื่อว่าผู้เรียนมีทุนความรู้และสามารถพัฒนาตนเพื่อเปลี่ยนแปลงตนเองจากการเรียนรู้นั้น และการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้เรียนเกิดจากความสมัครใจ เป็นการสร้างแรงจูงใจและแรงผลักดันด้วยตนเองให้ก้าวสู่การค้นหาคำสำเร็จร่วมกันกับคนอื่นๆ จนนำมาซึ่งการได้รับความสำเร็จในการพัฒนาการเรียนรู้ การให้การยอมรับและการชื่นชมในความสำเร็จนั้น

วิธีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เริ่มด้วยรูปแบบการสนทนา พูดคุย และเรียนรู้ร่วมกันอย่างกัลยาณมิตรและยึดหลักความเท่าเทียมกัน ผู้เรียนรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาความสามารถในการคิด ทำความเข้าใจเป้าหมายของกิจกรรม รับทราบแนวทางและวิธีการปฏิบัติกิจกรรมในแต่ละกิจกรรม บทบาทของผู้เรียนในแต่ละกิจกรรม การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการปฏิบัติกิจกรรม รวมทั้งผลลัพธ์ของการเข้าร่วมกิจกรรม ประเด็นเหล่านี้ ผู้วิจัยวางแผนและออกแบบมาเป็นอย่างดี จนสามารถอธิบายได้อย่างละเอียด ตอบคำถาม ข้อสงสัยของผู้เรียนได้อย่างชัดเจนเพื่อให้ผู้เรียนมีข้อมูลที่ดี เข้าใจวิธีการ บทบาทของตนเอง และผลที่จะได้รับสำหรับการวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจ นั่นหมายถึงว่า ผู้เรียนได้ฝึกการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณตั้งแต่เริ่มกิจกรรมแรก

การประเมินการเรียนรู้ในกิจกรรมนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตจากการปฏิบัติกิจกรรมและผลของกิจกรรมพบว่าผู้เรียนให้ความสนใจกิจกรรมสังเกตได้จากความกระตือรือร้นเช่นการซักถามการแสดงความคิดเห็น ความตื่นตัว อีกทั้ง ยังมีการขยายผลการทำกิจกรรมจากเพื่อนสู่เพื่อนและเพื่อนกลุ่มอื่นๆ หลังจากเวลาผ่านไปสองสัปดาห์ ผู้เรียนซึ่งเป็นนิสิตปริญญาตรีปีสองได้สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 20 คน ตัวแทนกลุ่มส่งรายชื่อพร้อมหมายเลขโทรศัพท์และอีเมลล์แก่ผู้วิจัย ซึ่งจำนวนผู้เรียนที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมมีความเหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้สอน เนื่องจากการฝึกปฏิบัติ “การคิด” ต้องฝึกอย่างเข้มข้นโดยเฉพาะการฝึกประสบการณ์เชิงปฏิบัติในแต่ละกิจกรรม การเรียนรู้ ต้องอยู่ภายใต้การให้คำแนะนำ ปรัชญาของผู้สอนอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพื่อพัฒนาต้นแบบกระบวนการเรียนรู้ “การคิด” ของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา

กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ผู้เรียนที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สามารถเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนได้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ผู้วิจัยเลือกวิธีการ 2 แบบ คือ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันด้วยการปฏิบัติเป็นวิธีการที่นำมาใช้สำหรับพัฒนาพื้นฐานความรู้และวิธีการค้นหาความรู้ของผู้เรียน ส่วนการจัดการความรู้นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนก่อนเข้าสู่การฝึกประสบการณ์ตรงจากภาคสนาม กิจกรรมนี้จำแนกการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ กระบวนการพัฒนาฐานความรู้และวิธีการและการจัดการความรู้ก่อนศึกษาชุมชน

1. กระบวนการพัฒนาฐานความรู้และวิธีการ วิธีการเรียนรู้เริ่มด้วยผู้วิจัยให้คำแนะนำวิธีการทำกิจกรรม โดยยกกรณีศึกษาให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ของกิจกรรม การนำกิจกรรมไปปรับใช้กับกิจกรรมอื่น จากนั้นผู้เรียนร่วมสนทนากับผู้วิจัยเพื่อเสริมความรู้การทำกิจกรรม ผู้เรียนวางแผนและออกแบบการลงมือปฏิบัติร่วมกัน โดยแบ่งกลุ่มเป็น 2 กลุ่มย่อย สมาชิกของแต่ละกลุ่มแบ่งปันความรับผิดชอบและปฏิบัติภารกิจสืบค้นความรู้จากแหล่งต่าง ๆ สมาชิกของแต่ละกลุ่มนำความรู้ที่สืบค้นมาได้ร่วมแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มย่อยของตน พร้อมทั้งร่วมกันสังเคราะห์ความรู้ระดับบุคคลเป็นของกลุ่ม ตัวแทนกลุ่มย่อยนำเสนอผลการศึกษาต่อที่ประชุม สลายกลุ่มย่อย รวมเป็นกลุ่มใหญ่ ร่วมกันสังเคราะห์และบูรณาการความรู้ระดับกลุ่มย่อยเป็นความรู้ของกลุ่มใหญ่ ตัวแทนกลุ่มใหญ่นำเสนอผลการบูรณาการเนื้อหา และผู้วิจัยให้คำแนะนำเพิ่มเติม

สำหรับการประเมินความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนใช้วิธีการสังเกตอย่างต่อเนื่อง คือ ช่วงแรก

สังเกตในขณะที่ยุเรียนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ ช่วงที่สอง สังเกตการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมต่างๆ และช่วงที่สาม สังเกตจากการนำเสนอผลการถอดความรู้และประสบการณ์ในแต่ละกิจกรรมทั้งด้วยปากเปล่าและชิ้นงาน

ผลของกิจกรรมเน้นให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของพลังกลุ่มที่สะท้อนถึงความสำเร็จขั้นต้นในระดับบุคคลซึ่งเกิดจากการเข้าร่วมกลุ่ม การเรียนรู้ร่วมกัน การลงมือปฏิบัติด้วยตนเองและกลุ่ม ความสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ของกลุ่ม เช่น ความไว้วางใจ การเปิดใจยอมรับกันและกัน เป็นต้น ความรู้ที่เพิ่มพูนขึ้นจากภายในทั้งด้านการคิด วิถีพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งวิธีการต่าง ๆ ซึ่งทุนความรู้เหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจกิจกรรมของชุมชนได้ดี และมีวิธีการสืบค้นความรู้เพื่อเก็บข้อมูลได้ตามเป้าหมาย อีกทั้งสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้นำด้านภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้อย่างมีทักษะ อันก่อให้เกิดความมั่นใจในการก้าวสู่กิจกรรมกระบวนการต่อไป

2. การจัดการความรู้ก่อนศึกษาชุมชน ผู้วิจัยใช้การเชื่อมโยงกิจกรรม 2 กิจกรรมเข้าด้วยกัน คือ ในช่วงแรกให้ผู้เรียนศึกษาเกี่ยวกับบริบทชุมชนและข้อมูลพื้นฐานของชุมชน จากนั้นนำข้อมูลมาตั้งคำถามเพื่อค้นหาความรู้ด้านวิถีพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นจากชุมชน รวมทั้งกำหนดแนวกิจกรรมการลงชุมชน โดยมีวิธีการเรียนรู้ ดังนี้ ผู้เรียนดำเนินการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อแบ่งกลุ่มย่อย เลือกตัวแทนของแต่ละกลุ่มย่อย และกำหนดวิธีคิดในการทำกิจกรรมของกลุ่ม สมาชิกแต่ละกลุ่มย่อยร่วมกันค้นหาและศึกษาบริบทชุมชน ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนจากเอกสารหนังสือจดหมายข่าวแผ่นพับเว็บไซต์ของตำบลเป็นต้น สมาชิกแต่ละกลุ่มย่อยร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อกำหนดแผนการศึกษาชุมชน การเตรียมคำถามเบื้องต้นสำหรับศึกษาภาคสนาม และการศึกษาดูงานกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ตัวแทนแต่ละกลุ่มย่อยนำเสนอแผนการศึกษาชุมชนและคำถามเบื้องต้นในการศึกษาชุมชน สลายกลุ่มย่อยรวมเป็นกลุ่มใหญ่ ผู้เรียนร่วมกันบูรณาการคำถามก่อนลงไปปฏิบัติจริงในชุมชน และผู้วิจัยให้คำแนะนำเพิ่มเติม

ผลของกิจกรรมมี 3 ประการคือวิธีคิดในการศึกษาชุมชนพบว่า 2 ลักษณะได้แก่กลุ่มย่อยหนึ่งเน้นวิธีการเรียนรู้ร่วมกันโดยอาศัยพลังกลุ่มในการขับเคลื่อน กลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับการเตรียมคำถามวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม และการจัดการกับข้อมูลหลังจากออกจากภาคสนาม สำหรับกลุ่มย่อยสองเน้นการเลือกผู้นำที่มีความสามารถเป็นผู้ขับเคลื่อนการเรียนรู้ของกลุ่ม เริ่มจากการตั้งประเด็นคำถาม การให้รายละเอียดของคำถาม และการจัดระบบประเด็นคำถาม ซึ่งประโยชน์ในส่วนของวิธีคิดต่างนี้นอกจากทำให้ผู้เรียนเริ่มมองเห็นข้อมูลอย่างเป็นวงจรแล้ว ยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้กันและกัน โดยเฉพาะการบูรณาการคำถามของทั้งสองกลุ่มย่อยเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นการขยายฐานความรู้ของผู้เรียนโดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเป็นเครื่องมือในการบูรณาการ

กระบวนการนี้เริ่มจากการฝึกการคิดวิเคราะห์ คือ นำคำถามดังกล่าวมาจำแนกแยกแยะและจัดกลุ่มคำถามไม่ให้ซ้ำซ้อนกันฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณคือการใช้เหตุและผลในการตัดสินใจเลือกข้อคำถามและคัดคำถามบางข้อทิ้งไป กำหนดประเด็นคำถามหลัก ประเด็นคำถามรองและคำถามย่อยฝึกการคิดสังเคราะห์และการคิดบูรณาการ คือ นำคำถามทั้งหมดมาจัดระบบใหม่ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมในการจัดวางเนื้อหา การสอดแทรกเนื้อหา ลำดับความสำคัญของเนื้อหา และลำดับ

กระบวนการในมิติของช่วงเวลา การบูรณาการคำถามดังกล่าวเชื่อมโยงกันทั้งในเชิงแนวคิดเชิงวิธีการ และเชิงเนื้อหา ซึ่งแสดงความสามารถของผู้เรียนในการนำวิถีคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์สังเคราะห์ วิเคราะห์ บูรณาการ และวิถีคิดอย่างมีวิจารณญาณมาใช้ในการจัดระบบคำถาม

สำหรับการวางแผนกิจกรรมการศึกษาชุมชน ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษากระบวนการคิดวิเคราะห์ และการใช้เหตุผลในการวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชนด้านหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้วิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ชุมชนแรกที่ผู้เรียนลงไปศึกษา คือ ชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ชุมชนที่สอง คือ ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของผู้เรียน ทำให้เห็นวิธีการคิดที่เป็นระบบมากขึ้น เป็นต้นว่า การกำหนดกติการ่วมกัน การแบ่งปันความรับผิดชอบ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การสร้างวินัยและความรับผิดชอบร่วมกัน

การจัดการความรู้ในชุมชน กิจกรรมนี้กำหนดเป้าหมายให้ผู้เรียนเก็บรวบรวมข้อมูล และบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับวิถีการพึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นจากชุมชนเจ้าของความรู้ โดยชุมชนแบ่งปันประสบการณ์แก่ผู้เรียนผ่านเรื่องเล่าและวิถีทัศน์ชุมชน อีกทั้ง ผู้เรียนร่วมกิจกรรมกับผู้นำด้านภูมิปัญญาของชุมชน ณ สถานที่จริง ได้เห็นของจริง ได้รับความรู้เพิ่มเติมประกอบการสาธิตมีประสบการณ์ตรงจากการฝึกปฏิบัติทดลองทำด้วยของจริง ได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการซักถาม สัมภาษณ์ แบ่งกลุ่มรับผิดชอบการบันทึกภาพและรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งข้อมูลความรู้เหล่านั้นผู้เรียนนำไปเป็นบทเรียนหลักในการเรียนรู้ “การคิด”

ผลของกิจกรรมกล่าวได้ว่าเป็นการจัดประสบการณ์ในการสอน “การคิด” แก่ผู้เรียน ที่ได้ผลหลายประการ คือ 1) ผู้เรียนรู้จักความรู้ที่นอกเหนือจากครูและตำรา คือ ความรู้ในตัวตน และ ความรู้นอกตัวตน ซึ่งไม่เพียงช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการเข้าถึงความรู้และทักษะการแสวงหาความรู้ เท่านั้น หากยังสามารถผสมผสานวิธีการเข้าถึงความรู้ได้อย่างหลากหลาย 2) ความสำเร็จในการ เก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนของผู้เรียนสืบเนื่องจากการเตรียมตัวที่ดีซึ่งทำให้ผู้เรียนมีทักษะที่ดี การมีผู้นำกลุ่มที่ดี การเป็นผู้ตามที่ดี การมีน้ำใจช่วยเหลือกัน รวมทั้งการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ในฐานะสมาชิกของกลุ่มด้วยความรับผิดชอบ 3) ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้น จากกระบวนการศึกษาชุมชนทั้งระดับตัวบุคคลและระดับกลุ่ม เช่น ความรับผิดชอบ ความตั้งใจมุ่งมั่น ความอดทน ความสามัคคี การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน น้ำใจไมตรีที่แสดงออกต่อกัน ความร่วมมือ ในการทำกิจกรรม การแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย อีกทั้ง เห็นความโดดเด่นของผู้เรียนบางคน ในฐานะผู้นำที่มีความสามารถ 4) ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการเขียนบันทึกเรื่องราวจากชุมชน ด้วยการ บูรณาการการฟัง การดูและการสังเกต และการทดลองทำ อนึ่ง วงจรการเรียนรู้แบบนี้ผู้วิจัยค้นพบ ได้จากการเชื่อมโยงกระบวนการจัดการความรู้และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

การถอดความรู้และประสบการณ์จากชุมชน มีองค์ประกอบร่วมกันอย่างน้อย 4 ส่วน คือ ส่วนแรก เป็นเนื้อหาสำหรับถอดความรู้ในส่วนนี้ผู้เรียนแต่ละคนมีฐานข้อมูลที่เกิดขึ้นแล้ว ทั้งในรูปการจดบันทึก การบันทึกเทป การถ่ายภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว สื่อชุมชนในรูปแบบวิถีทัศน์ และ เอกสารประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ส่วนที่สอง เป็นฐานการคิดในการถอดความรู้ ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การคิด

สังเคราะห์ การคิดบูรณาการ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดสร้างสรรค์ ซึ่งแบบการคิดเหล่านี้ผู้เรียนได้ผ่านกระบวนการฝึกมาแล้วจากกิจกรรมก่อน ส่วนที่สาม เป็นวิธีการถอดความรู้ มี 2 ขั้นตอนคือ ขั้นแรก ผู้เรียนสกัดความรู้ออกจากข้อมูลจำนวนมากที่เก็บรวบรวมได้จากชุมชนให้เป็นความรู้ของกลุ่ม วิธีการสกัดความรู้เริ่มจากการระดมความคิดกำหนดโครงร่าง คัดแยกประเภทเนื้อหาจับประเด็นและจัดหมวดหมู่ นำเสนอโครงสร้างความรู้ สันทนาแลกเปลี่ยน และผู้วิจัยให้ข้อเสนอแนะ ชี้ให้เห็นข้อเด่นและส่วนที่ควรพัฒนาเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข ขั้นที่สอง ถอดความรู้และประสบการณ์จากชุมชนด้วยวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การระดมความคิดเห็น และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และส่วนที่สี่เป็นกิจกรรมถอดความรู้ ในส่วนนี้ผู้วิจัยกำหนดโจทย์คำถามแบบอัตนัยให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบร่วมกันจำนวน 4 ข้อ คือ ข้อแรก วิเคราะห์และประเมินคุณค่าชุมชนในประเด็นจุดอ่อน-จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค ความสำเร็จ และความประทับใจ ข้อสอง วิเคราะห์ สังเคราะห์ และบูรณาการความรู้ชุมชนด้านวิถีพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อสาม สังเคราะห์ความรู้และประเมินคุณค่าชุมชน ข้อสี่ วิเคราะห์ สังเคราะห์ บูรณาการ และใช้วิจารณญาณประเมินประสบการณ์และคุณค่าที่ผู้เรียนได้รับจากการศึกษาชุมชนในภาพรวม

โจทย์คำถามแบบอัตนัยทั้ง 4 ข้อข้างต้น ผู้สอนได้แปลงไปสู่การปฏิบัติ โดยมีกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องร่วมกันถอดความรู้จำนวน 4 กิจกรรม ดังนี้ กิจกรรมที่ 1 ถอดความรู้ในประเด็นจุดอ่อน-จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค ความสำเร็จ และความประทับใจ กิจกรรมที่ 2 ถอดความรู้จากชุมชนเกี่ยวกับวิถีพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมที่ 3 ถอดบทเรียนคุณค่าชุมชน กิจกรรมที่ 4 ถอดบทเรียนประสบการณ์และคุณค่าที่ผู้เรียนได้รับจากการศึกษาชุมชนในภาพรวม

กระบวนการถอดความรู้และประสบการณ์จากชุมชนมีดังนี้ กิจกรรมที่ 1 กระบวนการถอดความรู้ในประเด็นจุดอ่อน-จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค ความสำเร็จ และความประทับใจ ผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์และจำแนกประเด็นออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง ได้แก่ จุดอ่อน-จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค และความสำเร็จของชุมชน ส่วนที่สอง คือ ความประทับใจของผู้เรียนที่มีต่อชุมชน ผู้เรียนมีมุมมองในการถอดความรู้ดังกล่าว 2 มุมมอง คือ มุมมองแรก ผู้เรียนเห็นว่า “จุดอ่อน-จุดแข็ง โอกาส อุปสรรคและความสำเร็จ” ถอดความรู้จากเรื่องเล่าและกิจกรรมของชุมชน โดยมีวิธีการดังนี้ ด้าน“จุดอ่อน-จุดแข็งของชุมชน” ผู้เรียนถอดความรู้โดยจำแนกเป็นความรู้ในตัวคน 2 กลุ่ม คือ เรื่องเล่าจากผู้นำด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และคณะผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ความรู้ส่วนตัวคน 2 กลุ่ม คือ จากกิจกรรมการศึกษาดูงานผลิตภัณฑ์ชุมชนในสถานที่จริง และระบบการบริหารจัดการโครงการของชุมชนด้าน “โอกาสของชุมชน” ผู้เรียนถอดความรู้ใน 2 ประเด็น คือ โอกาสที่ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภายในและโอกาสที่ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ด้าน“อุปสรรค” ผู้เรียนถอดความรู้ใน 2 มิติ คือ อุปสรรคที่เกิดจากตัวชุมชนเอง และอุปสรรคในการเก็บข้อมูลชุมชนของผู้เรียนส่วนด้าน “ความสำเร็จของชุมชน” ผู้เรียนถอดความรู้โดยใช้วิธีการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ และประเมินคุณค่าจากเรื่องเล่า สำหรับมุมมองที่สอง ผู้เรียนมีความเห็นว่า “ความประทับใจ” ควรถอดความรู้จากตัวผู้เรียนโดยผู้เรียนแสดง “ความประทับใจ” ที่มีต่อชุมชนในฐานะผู้ได้รับประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ดังกล่าว

กิจกรรมที่ 2 กระบวนการถอดความรู้เกี่ยวกับวิถีพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เรียนเสวนาร่วมกันและมีความเห็นว่า ข้อมูลที่นำมาใช้ถอดความรู้มาจากความรู้ ในตัวคนและความรู้นอกตัวคน วิธีการถอดความรู้ ขั้นตอนแรก ผู้เรียนร่วมกันกำหนดโครงสร้างความรู้ จากนั้นแบ่งผู้เรียนออกเป็น 2 กลุ่มย่อย แต่ละกลุ่มช่วยกันถอดความรู้จากข้อมูล/กิจกรรมชุมชนที่บันทึก ไว้ในรูปแบบต่าง ๆ เมื่อผู้เรียนแต่ละกลุ่มถอดความรู้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ทุกคนกลับมารวมเป็นกลุ่มใหญ่ นำผลที่ได้จากการถอดความรู้ของผู้เรียนทั้งสองกลุ่มมารวมกัน ช่วยกันสังเคราะห์และบูรณาการตามประเด็น โครงสร้างที่กำหนดไว้อีกครั้งหนึ่ง

กิจกรรมที่ 3 กระบวนการถอดบทเรียนคุณค่าชุมชน เป็นการวิเคราะห์และประเมินจากกิจกรรม ด้านภูมิปัญญาของชุมชน และกิจกรรมที่ 4 กระบวนการถอดประสบการณ์และคุณค่าที่ผู้เรียนได้รับจากการ ศึกษาชุมชนท่าข้ามและบ้านปรักในภาพรวม เป็นการวิเคราะห์ สังเคราะห์ บูรณาการ และประเมินผ่าน มุมมองของผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ความคิด และความรู้สึก หลังจากผู้เรียนร่วมกันถอดความรู้ครบทุก ประเด็นคำถามแล้ว ตัวแทนผู้เรียนผลัดเปลี่ยนกันนำผลการถอดความรู้ทั้ง 4 กิจกรรมมาเสนอต่อที่ประชุม เพื่อให้ผู้สอนและเพื่อน ๆ ช่วยกันให้ความเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์เพิ่มเติม

ผลการถอดความรู้และประสบการณ์จากชุมชนนอกจากเป็นกระบวนการทดสอบความสามารถ ใน “การคิด” เป็นเครื่องมือให้ผู้เรียนได้ทดสอบความวิริยะของตน และเป็นเครื่องมือให้ผู้เรียนทำความเข้าใจชุมชนให้ลึกซึ้งต้องแท้เพื่อเข้าใจถึงคุณค่าของชุมชนแล้ว การถอดความรู้ยังส่งเสริมกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับชุมชนและภาคที่เกี่ยวข้อง ซึ่งไม่เพียงได้เรียนรู้ ชุมชนและคนอื่น หากแต่ผู้เรียนยังได้เรียนรู้ตนเองจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น

กระบวนการเรียนรู้การคิดอย่างเป็นระบบ การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ “การคิดอย่าง เป็นระบบ” ได้ประยุกต์วิธีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบมาปรับใช้ให้ง่ายขึ้นสำหรับผู้เรียนระดับปริญญาตรี หลังจากที่ได้ฝึกคิดในแบบต่าง ๆ จากการทำกิจกรรมก่อน ๆ มาระยะหนึ่งแล้ว วิธีการศึกษาแบบนี้ เริ่มด้วยการตั้งคำถามมีทั้งคำถามเชิงประเด็นและคำถามเชิงพื้นที่ตามหลักวิธีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ การค้นหาคำตอบอาศัยการจัดการความรู้โดยให้ผู้เรียนดึงข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ในตัวเองและคลังความรู้ ที่บันทึกไว้จากการถอดความรู้ครั้งก่อนมาผสมผสานกับพื้นฐานความรู้ด้านการคิดทั้ง 5 แบบ เช่น การจำแนกแยกแยะอย่างละเอียดลออ การคิดย้อนกลับไปกลับมา การค้นหาความเหมือน ความคล้ายคลึง ความแตกต่าง การใช้เหตุและผลในการตัดสินใจ การเชื่อมสิ่งที่คล้ายคลึงหรือสิ่งที่สามารถนำมาจัดกลุ่ม รวมกันได้ การประเมินเพื่อเลือกสรรกลั่นกรองอย่างตรงไปตรงมา เป็นต้น การคิดดังกล่าวใช้เป็นฐาน ในการต่อยอดไปสู่การคิดอย่างเป็นระบบ สำหรับคำถามมี 2 ประเด็นหลัก ซึ่งพบว่าผู้เรียนสามารถใช้กระบวนการคิดเชิงระบบตอบคำถามได้อย่างละเอียดและลุ่มลึก คือ การค้นหา “ผู้นำต้นแบบ” และ “ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ”

สุนทรียสนทนา : สะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากภายใน เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้สำรวจตนเอง จากการเข้าร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมการวิจัยว่า ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงตนเอง หรือไม่ อย่างไร โดยสะท้อน ความรู้สึกให้เพื่อน ๆ และผู้วิจัยได้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างอิสระ ผู้เรียนเลือกใช้จดหมาย อิเล็กทรอนิกส์(E-mail) ที่เป็นทั้งวิธีการเป็นพื้นที่ในการสื่อสาร และเป็นการสนทนาผ่านการเขียนที่

ไม่มีเวลาเป็นเงื่อนไขผู้เรียนมีโอกาสใคร่ครวญเรื่องราวของตนเองในแง่มุมต่างๆ ซึ่งนอกจากประสบการณ์ ความรู้มากมายนอกชั้นเรียนแล้วยังได้ฝึกกระบวนการการคิด การฟัง การพูด การอ่านและการเขียน จนดีขึ้นตามลำดับ ได้ฝึกความเป็นผู้นำ กล้าที่จะตัดสินใจ กล้าคิดและแสดงความคิดเห็นในเรื่อง ที่ถูกต้องเหมาะสม ได้รู้จักการทำงานเป็นทีม เกิดการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนต่างวิชาเอกต่างคณะและ มิตรภาพที่หยิบยื่นให้กัน เป็นต้น เสียงสะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากข้างในจิตใจทำให้ทุกคนต่างรู้สึกได้ ถึงคุณค่าของกิจกรรมที่ปฏิบัติร่วมกันมาในกระบวนการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การค้นพบความสำเร็จในการพัฒนาความสามารถในการคิดของผู้เรียนเกิดจากการผสมผสาน วิธีการที่หลากหลาย ทั้งการจัดการความรู้ การเรียนรู้ร่วมกันด้วยการปฏิบัติ การเก็บรวบรวมข้อมูล เชิงคุณภาพ และการวิจัยปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลง ซึ่งนับว่าเป็นทั้งเครื่องมือ และวิธีการที่เหมาะสมวิธีหนึ่ง เนื่องจาก การออกแบบการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยใช้บริบทชุมชนเป็นแหล่ง เรียนรู้ของผู้เรียน และใช้โจทย์บูรณาการที่มีความเกี่ยวเนื่องและต่อเนื่อง (Sequence) ทั้งภาคทฤษฎี และประสบการณ์จริงในภาคปฏิบัติเร่งพลังให้เกิดกระบวนการเรียนรู้การคิดในแบบต่างๆ อีกทั้งผู้เรียน ยังได้เรียนรู้วิธีการจัดการความรู้จากประสบการณ์ตรงว่า แหล่งความรู้ไม่ได้มีอยู่เฉพาะในตัวครู ในตำรา เรียนหรือในห้องเรียนเท่านั้น แต่มีอยู่ในตัวคนทุกคนและมีอยู่ในวัตถุหรือชิ้นงานที่สร้างสรรค์ด้วย น้ำมือของมนุษย์ในรูปลักษณะที่หลากหลาย วิธีการดังกล่าว สามารถนำไปสอดแทรกปรับใช้ในการเรียน การสอนภาษาไทยและรายวิชาต่างๆ ในระดับอุดมศึกษาและระดับอื่นๆ ได้ อีกทั้ง การวิจัยนี้ไม่เพียง ตอบโจทย์บูรณาการที่พัฒนาความสามารถในการคิดของผู้เรียนเท่านั้น แต่ยังขยายผลความรู้จากชุมชน และสังคมสู่มหาวิทยาลัย ซึ่งอาจใช้กระบวนการเรียนรู้ในลักษณะการวิจัยแบบนี้พัฒนาศักยภาพผู้เรียน ในเรื่องอื่นๆ หรือด้านอื่นๆ นอกจากนั้น การวิจัยนี้ยังสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้ อย่างน้อยใน 3 ด้านคือ เปลี่ยนแปลงวิถีคิดของผู้สอนที่ให้ความสำคัญกับบริบทภายนอกโดยนำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนการสอนที่ไม่แปลกแยกจากชุมชนและใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนา การเรียนรู้ของตนอย่างต่อเนื่อง และใช้กระบวนการเรียนการสอนเปลี่ยนแปลงวิถีคิดของผู้เรียน คือ การรู้จักที่จะเรียนรู้จากคนอื่นอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน ในขณะเดียวกันได้เรียนรู้ตนเองไปด้วย

เอกสารอ้างอิง

- ประเวศ วะสี. (2552). ระบบการศึกษาที่แก้ความทุกข์ยากของคนทั้งแผ่นดิน. ใน จิตตปัญญาศึกษา, (19-66). กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.).
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). สรุปผลการดำเนินงาน 9 ปี ของการปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ.2542 - 2551). กรุงเทพฯ : วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- โอฬาร ไชยประวัติ. (2552). การเสวนาเรื่อง ยุทธศาสตร์การยกคุณภาพ อันเนื่องมาจากผลการประเมินคุณภาพการศึกษา. ใน รายงานสืบเนื่องจากการเสวนาวิชาการ เรื่อง “ผลดอกออกผล...9 ปี แห่งการปฏิรูปการศึกษา, (33-40). (พิมพ์ครั้งที่3). กรุงเทพฯ:สถาบันวิจัยและพัฒนาคุณภาพ (สวพ.) และสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา(องค์การมหาชน).